

EPIST. I. Io. Manard. Ioanni Iacobo Sauiio S. P. D.
Declarantur quædam Hippocratis dicta.

QUOD mea qualiscunque est doctrina familiarissime uteris, facis quidem rem mihi admodum gratam; ex hoc enim facile cognosco quantum me diligas. Quod uero difficillima loca, & tot uerborum inuolucris adeo impedita, ut Sybillæ folijs obscuriora merito dici possint, à me aperiri petis, uideris maius aliquid quod de me cogitare, quam quod pusillæ meæ uires possint sustinere. Addit tamen amor audaciam, & quod per me ipsum non audeam, facit ut aggredi tentem, boni æquique te consulturum confidens, quicquid non mea sponte, sed tibi morem gesturus, in rebus tam arduis scripsero.

Quæris quidnam sibi uoluerit Hippocrates in libro de alimento, in uerbis quorum initium est: Quorum omnium naturæ doctrina scientia uel non capiuntur. Sanguis proprius & alienus utilis. Sanguis proprius & alienus non utilis. & quæ sequuntur. Vnum autem antequam expositionem illorum uerborum aggrediar, aduertendum est: uerba illa, siue Theffali, siue Herophili fuerint, (non esse enim magni Hippocratis multi putant, quum tamē eum libellum quasi Hippocraticum Galenus in Aphorismo, & in libro de optima secta citet) non recte, atque ex fide esse à Caluo translata. Ego enim in rebus tam serijs transferendis Horatij præceptum minime seruandum puto, admonentis, ne uerbum uerbo reddatur, fidi interpretis uitio: quum uideam eos qui ab autorum uerbis recedunt, à sensu quoque plerumque recedere, & dum elegantiam student, à ueritate deuiare. Neque, ut Galenus saepe monet, orationis elegantiam quærendam in medicina uel alia scientia puto, sed ut ea quæ scribimus aperta & clara sint. Quod non aduertentes ferè omnes, quotquot nostra ætate libros in latinam linguam transferunt, ita à sensu autorum plerumque recedunt, ut omnia potius dicant, quam quæ ipse autor. Quod præ cæteris Caluus peccauit, alioqui medicinæ, ut cum eius honore dixerim, penitus ignarus. Sicigitur legendum erat: Naturæ omnium doceri non possunt. Sanguis alienus utilis, sanguis proprius utilis: sanguis alienus nocuus, sanguis proprius nocuus: humores proprii nocui, humores alieni nocui: humores alieni conferentes, humores proprii conferentes. Consonans dissonans, dissonans consonans. Lac alienum gratiosum, lac proprium nocuum, lac proprium utile. Omnia hæc ab autore scripta uidentur, ut id declararet quod ab initio proposuerat, naturas uidelicet hominum doceri non posse: cuius rei argumentum efficacissimum est, quod nonnulli similibus, nonnulli alienis iuuantur. Quibus enim sanguis proprius malus ualde est, his alienus, ille scilicet qui contraria qualitate ei qua proprius afficitur, utilis est: ut, cui sanguis supra modum est calidus, illi is qui tantum frigore à mediocritate recessit, quantum proprius calore, utilis & proficuum erit. Quibus uero sanguis uel non magnopere, uel nequaquam à modo recedit, his sanguis proprius utilis. Quare & escæ quæ tales gignunt, sunt utiles: & hæc quæ contrarium aptæ sunt gignere, sunt inutiles. Quod ipse per hæc uerba insinuauit, Sanguis alienus nocuus. At qui sanguine male affecto sunt, his sanguis proprius, atque quæ eum gignunt escæ, sunt nocuæ.

Idem de alijs humoribus à sanguine intelligendum. In his quippe corporibus in quibus pituita præter modum redundat, illæ escæ nocuæ, quæ pituitam aptæ sunt gignere. Quibus uero modicè habet, cibi congruunt qui eam gignunt. Et ad hunc modum reliqua intelligenda: atque id etiam quod quasi ex his omnibus concludit, consonans

consonans scilicet tum esse dissonans, cum concinit male: tum uero dissonans consonare, cum contrariam aufert dissonantiam: dissonans quippe malo, concinit bono. Idem demum ostendit in lactentibus infantibus, quibus tum lac alienum proficuum, cum & maternum male affectum, ipsos quoque male afficit. Quod quidem maternum proprium uocat, & esse ait quandoque nocuum. Sicuti dum bene affectum ipsos quoque bene afficit, proficuum est: & e contrario alienum, tunc est nocuum. Tollitur autem quaecunque in his uerbis apparet repugnantia, ex his quae ipsemet prope finem addit, quare scilicet omnia & bona & mala ad aliquid dicuntur.

Petis praeterea aliorum uerborum, quae in eodem libello postea in hunc modum leguntur, declarationem: Pueri cibum putrefaciunt: adulescentes nihil mutant: senes penitus mutant. Quibus uerbis licet menda etiam subsit, ea tamen ex graeco codice utcunque castigata, remanent adhuc densa obscuritate obducta. Ita enim ego nunc uerterim: Cibus iuuenibus parum maceratus, senibus ad finem maceratus, his qui in consistendi uigore sunt omni maceratione carens. In quibus uerbis, ut Galenus quoque putat in libro de optima secta, uoluit autor cibi qualitatem docere. Ait ergo, pueris cibum deberi bene maceratum, qui facile concoqui & mutari possit, humidum uidelicet: quoniam (ut inferius in eodem commentario scribit) humida esca facilius mutabilis est quam sicca. Senibus summè maceratum & concoqui aptissimum, quia ob caloris imbecillitatem, impotentes sunt ad difficilem concoctum immutandum. His uero qui in consistendi uigore sunt, eum qui omni prius maceratione careat, solidiorem scilicet: nam humidiora his concoctu facilia cibaria, ob caloris immensitatem & acumen facile corrumpuntur, solidiora uero bene mutantur.

Rursus ambigis circa alia uerba quae in hunc modum legis: Alij ad discretionem quadraginta, ad transmutationes octoginta, ad excisionem quadraginta & ducenti, non est & est. Quae certe uerba non difficile est intelligere, intellectis his quae paulo ante scripsit, ubi ait, Quinque & triginta soles, & reliq. Quatuor enim opiniones recitat de tempore, quo foetus in utero completur: quas ubi recitauit, addit, est & non: uolens uidelicet ostendere, dies formationis, motus & partus, non esse certos

& praescriptos, sed uarietatem tantam recipere, ut quaeuis opinionum

quandoque uera esse possit: cui sententiae non solum phi-

losophi & medici, sed iureconsulti quoque sub-

scribunt. Habes, mi Sauiè, si

non qualem optabas,

qualem po-

tuit

Manardus tuus senex, uerborum senis declarationem;

quam ita uelim à te recipi, ut ab homine

qui te magnopere diligit,

proficiscētem.

Vale.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. II. Ioan. Manard. Petro Carnicer S. P. D.
Curatio deminutæ & ferè ablatae uisionis.

Noster utriusq; genius eodem ferme tempore utrunq; ad scribendum excitauit: eadem enim septimana ego ad te, & tu ad me literas dedimus: atq; utriq; idem scopus, nempe ut sciret uterq; quid alter ageret; pariterq; amici saluti consuleremus, ego quidem animi, tu partis corporis, quæ inter reliquas menti magis est similis, hoc est oculorum imbecillitati. A qua re ut prius ordiar, satis uereor, si (ut ais) penuria & tenuitate spirituum sit, ut amicus tuus male uideat, ne ue (ut Pauli Aeginetæ uerbo utar) *auiar* sit hæc affectio. Quod enim exigui & tenues spiritus uisuales ad oculos ferantur, uel uitio cerebri sit, multos gignere & sanè crassos non ualentis: uel uisualium neruorum obstructione aut adstrictione, crassiusculos ferri non permittente. Vtrum autem horum sit, si non impossibilis, certe difficilis ualde est curatio. Antiqua enim, atque ex ipsa antiquitate ueluti habitualis facta cerebri imbecillitas, uix amoueri potest. Obstructio uero, & fortè ex ictu facta obstipatio neruorum, atq; eorum præcipue qui in uentribus cerebri latitant, Aesculapium curatorem uidetur desiderare. Debilia nanque præsidia in penitus adeò partes non adigentur: & fortia alias oculi partes, alioqui diuturnitate temporis & defectu spirituum ueluti obsoletas, offendent. Relinquendus ergo præclarus hic uir, & summa tibi, ut scribis, necessitudine coniunctus, sine ullo penitus præsidio: non certe. Satius enim est aliquod experiri, quam nullum: & naufrago amico uel tabellam porrigere, si manum non ualeamus. Verum cum duas causas posse hanc spirituum & carentiam & tenuitatem facere dixerimus, cerebri uidelicet imbecillitatem, & neruorum adstrictionem: discutendum antequam ad auxilia ueniamus, quænam earum in hac noxa præualeat, Mihi autem proculdubio uidetur culpa in secundam potius quam in primam referenda. Si enim uitio cerebri hoc contingeret, non uideo quo pacto & alij quoq; sensus, & ipsa motrix potestas, imò & principes pariter facultates hanc labem effugerent, quum omnes hæ facultates ad sua peragenda munia spirituum copiam requirant. Quare cum de solis oculis, & non de alijs uel sensorijs uel particulis præstans hic uir queratur, hæc spirituum carentia in neruos potius quam in cerebrum uidetur referenda. Conandum igitur præcipue, ut uisuales nerui ad portandos spiritus reddantur idonei, ita tamen ut nec cerebrum ipsum, ueluti omnium sensuum principium, penitus deseratur.

Ut igitur uniuersum corpus bene fuerit expurgatū, atq; post hoc cerebrum per nares probè emundatum, factaq; ad ignobiliora loca & reuulsione & deriuatione, quemadmodum aliàs me scripsisse memini: conandum erit, si qua materia neruos obstruit, discutatur: demumq; & cerebrum & nerui & omnes oculi partes quantum fieri potest, & roborentur, & detergantur, & limpidi reddantur. Quibus uero præsidijs hæc molienda, morosus fuerim, ne dicam temerarius, si uos docere tentem, illudq; in me meritò dicetur, Noctuas Athenas. Tantummodo igitur aliqua signabo, quæ ad id quod præcipue à me petis conducere uidebuntur, hoc est, ad uisuales spiritus in oculis multiplicandos: nam eos reddere crassiores, nec tutum uideatur, nec necessariū: nam uia patente, spiritus (qui ea obstructa transire nequeant) & maiore copia, & crassiores ad oculum peruenient.

Visuales spiritus in oculis multiplicantiæ.

Præbibat igitur uinum flauū & limpidum, in quo hyssopus & ruta decocta sint, eiusdemq; bullientis fumum apertis oculis ieiunus excipiat.

Oua recentia, superiecto hoc puluere, assidue sorbeat: Nucis myristicæ, quæ & moschata dicitur, partem unam, gariophyllorum p. semis, satureiæ par. 2. Acetum scilliticū in ore teneatur. Sanguis palumbi recens, collyrij modo instilletur.

Et si

Et si aliquo potiore...
 dis. Aquatum dico...
 le gustui in eius dulces...
 impullam uream...
 omnia uero collyria...
 as lex, opobalsami...
 aris ansq; & albi...
 uallime cōtineat opo...
 cuncta miscueris, perpe...
 dicitur uream ualculu...
 bene confundio, sicq; u...
 uers, eas uice oleum...
 nocent. Et hæc quæ...
 mudo: quæ ita facti De...
 derio à me sunt quæ...
 De me autem sic hab...
 calui, ut scholas & ad...
 auditoribus aperire...
 esse uisui uentibus p...
 nerum retractat de u...
 medicamenta materi...
 Addam & aliud: q...
 ine adita mentionem...
 pinum, & partem lec...
 uocidæ epistolas, fidelic...
 non mihi erit intelligere...
 ream de ueniendo i...
 oburat significatum.

Ex Ferrara,

EPIST. III
 gnissimo
 de

Ruerè dicitur
 longaq; &
 stituenta m
 uexatus, n
 dem & ma
 tum ita perdidit, ut
 tum nomine crus utrum
 inuolueratis. Cuius non
 bene facti potest, nullo
 menalla uero quarda
 ti inferiora membra de
 ma. Quandoq; prætere
 us primo affectus & ca
 timus: tertio, quibus
 nobis. Primū rem
 ualgenus, curum uo

Et si aliquo potētiore collyrio utendum erit, prius oculus aquoso melicrato abluendus. Aquosum dico, in quo tam exigua portio mellis sit, ut exilis & uix perceptibilis gustui sit eius dulcedo. Præstat autem ut non per spongiam ablutio fiat, sed per ampullam uitream, arctissimū habentem rostri osculum, sensim instilletur. Inter omnia uero collyria hoc in casu nostro magis uidetur eligēdum: Pompholygos partes sex, opobalsami partem unam, mellis partes duas, uini Cretensis uel alterius potentis antiqui & albi quantum satis sit. Hoc autem pacto conficito: Pompholygi tenuissime cōtritæ opobalsamum primo adijce, dehinc mel, postremo uinum. Vbi cuncta miscueris, perpetuo triduo hanc miscellam accurate conterito: exacto triduo in uitreum uasculum conijcito: ubi uti uolueris, uasculum exagitando omnia bene confundito, sicq̄ utitor. At si fortē uerum opobalsamum inuenire nequueris, eius uice oleum antiquissimum apponito, in quo balsami lignum bene fuerit incoctum. Et hæc quidem sunt quæ mihi sese obtulerunt, pro uisui amici tui reparando: quæ ita faxit Deus optimus maximus esse proficua, sicuti summo cum desiderio à me sunt quæsitæ & scripta.

Melicratum
aquosum.

Deme autem sic habeto. Satis belle pro ætate & ualeo, & per totam hyemem ita ualui, ut scholas & adire ualuerim, & Galeni sensa in libro de febrium differentijs, auditoribus aperire: & præterea nonnullas etiam epistolas, duasq̄ præcipuas, quæ esse usui iuuenibus possint, uel ad excitanda eorum ingenia: quarū una materiam iterum retractat de uenæ sectione in pleuritide: altera, uacuandam per purgatoria medicamenta materiam antequam sit concocta, etiam si non turgeat, ostendit.

Addam & aliud: quoniam de expositione mea in proœmium artis medicinalis à me ædita mentionem habes, esse apud me similem expositionē in totum librum primum, & partem secundi: quam si librarius quispiam Phaëlo, qui primum meas excudit epistolas, fidelior, uelit formis excudere, ad te propediem mittam. Gratum mihi erit intelligere, quod & alia scripsi epistola, an Bononiæ mansurus sis: fortē enim de ueniendo istuc, cogitarem. De Melguizo quod scribis, antea mihi ab eo fuerat significatum. Vale, & quod facis, me ama.

Ex Ferraria, VIII. Calend. Febr. M. D. XXXII.

30
EPIST. III. pro Reuerendissimo & summo honore dignissimo Cardinali Campegio, ex articularibus doloribus uix ambulare potente.

40
Reuerēdissimus hic dominus ob diuturnos mentis & corporis labores, longaq̄ & incommoda itinera, quæ pro pace Christianæ religioni restituenda multos annos pertulit, podagra primum, dehinc nephritide uexatus, nec propter hosce morbos ingrauescentem uel ætatem, eosdem & maiores etiam labores detrectans, crurum tandem & pedum usum ita perdidit, ut non ambulare modo, sed nec stare ualeat, œdematode quodam tumore crus utrunque, sed potissime dextrum aggrauante, articulisq̄ ipsis ueluti relaxatis, Cuius noxæ nec manus ipsæ sunt penitus immunes: altera enim non bene flecti potest, nullo tamen in ea apparēte tumore. Et hæc quidem assidue. Per interualla uero quædam, materiā sentit à capite per spinalem præcipue medullam ad inferiora membra descendentem, & in omnibus ferè articulis dolorem excitantem. Quandoq̄ præterea calculo affligitur. Huc, Deo Opt. Max. fauente, opem lauri, primo affectus & causas eorū indagabimus: secūdo intētionem curatiuas ex his eliciemus: tertio, quibus instrumentis explendæ hæc sint, docere pro uiribus nostris conabimur. Primā rem aggrediētes, tribus ad præsens D. eius R. affligi affectibus intelligimus, crurum uidelicet tumore, uetita ambulatione, & alterius manus imbe-

cilli motione. Totidemque uereri à capite: in subiectas scilicet partes destillationem, articulorum dolorem, & calculi in renibus generationem. Primus, id est crurum tumor, morbus est iam factus, aucta uidelicet magnitudo, sub genere morbi malae compositionis comprehensus. Hunc facit cruda pituita, ob iecoris imbecillitatem supra modum aucta, & ad crura ceu ignobiliora membra transmissa, concurrente ipsorum crurum etiam imbecillitate, ob quam proprium alimentum in sui substantiam non ualent conuertere, & sibi unire. Ex his fit, ut pituitosa crassiorque caro gignatur, & praeter modum crura intumescant. Morbus ergo hic auctae quantitates à duobus malae temperaturae morbis fit, crurum uidelicet & iecoris, quae proculdubio frigida & humida in utroque est. Augent autem sese & mutuò adiuuant hi crurum affectus: magnitudo siquidem à pituita facta malam temperaturam in crure facit: quae e contrario causa est, ut nutrimentum crudum permanens, tumorem & molem cruris adaugeat.

Ex eiusdem quoque pituitae tenuiore parte, neruos, coniunctiones & tendones madefaciente, secundus affectus, id est imbecillitas pedum, nascitur, musculis oblaesio, quibus ad standum & ambulandum uis utitur animalis.

Ad eandem etiam tenuiorem pituitam tertius affectus, manus scilicet oblaesio, referendus est, qua coniunctiones madidae, non satis suo munere funguntur. Et haec quidem de his affectibus dicta sunt qui ad praesens molestia afficiunt.

Inter eos uero qui nunc non adsunt, sed timor est ne superueniant, fluctio quidem ad id symptoma referenda est, quod excrementorum mutatio dicitur. Exit enim à cerebro, & in inferiora prorumpit res quae exire non deberet: pituitosa uidelicet humiditas, quae in uaria repente loca destillans, dolores, & in quibusdam etiam tumores facit: qui admixta quandoque bile, ex usu rerum calidarum uinique generosi potu genita, tandiu sunt acriores, donec bile discussa sola remaneat circa articulos pituita. Ex uno ergo symptomate, hoc est destillatione, & aliud symptoma, dolor scilicet sequitur & tumor, qui morbus compositus est, & quandoque continuitatis solutio. Ipsum uero primum symptoma, hoc est destillatio, morbum malae temperaturae frigidae & humidae cerebri sequitur. Sed & morbum instrumentalem, ex copia pituitae uentres cerebri opplente, & cerebrum ipsum madefaciente, quae accedente potissimum extranea aliqua causa, ceu res grauis deorsum ruit. Ad tertium uero affectum formidatum, hoc est calculum generandum, ultra eandem materiam, hoc est pituitam, concurrat calor renum, cum eorum imbecillitate. Est autem calculus ipse morbus in numero, & ut sequens est, ad instrumentales pertinet. Hi igitur sunt affectus praeter naturam, quibus uel affligitur uel affligi solet hic Reuerendissimus Dominus: quorum curatiuae praeseruatuaeque intentiones ex ordine inuestigandae sunt.

A primo ergo & ordine & dignitate inchoantes, hoc est crurum tumore, dicimus, primam intentionem esse, magnitudinis praeternaturalis amotionem: quae cum tolli non possit, pituitosa materia in ea remanente, hanc euacuare opus est. Euacua bitur per discutientia: tanta enim & tam crassa pituita, repelli nec debet nec potest.

At si eam discutere uoluerimus, uehementer calidis & siccis egebimus: quibus si corpore toto repleto utamur, plus certe attrahemus, quam erit id quod uacua bitur. Demenda igitur in primis totius corporis, deinde crurum ipsorum plenitudo: atque his duobus curatio complebitur. Verum quia hic morbus, ut diximus, non in totum factus est, sed quotidie ob imbecillitatem tum iecoris tum crurum fit, propterea duae aliae insurgunt intentiones, iecoris uidelicet & crurum roboratio: quae fieri non potest, nisi prius frigida & humida temperatura ab utraque remoueatur. Curandae ergo haec per contraria, calida uidelicet & sicca, & demum robur utrisque est addendum. Duae igitur & ad praecauendum intentiones

occurrent,

occurrent, alteratio uidelicet & roboratio: eruntque in totum quatuor intentiones, hoc ordine exequendae, ut primo totum corpus purgemus, secundo pituitam in cruribus contentam discutiamus, tertio malam temperaturam iecoris & crurum remoueamus, quarto ipsis robur addamus: quibus peractis, sperandum secundum ac tertium affectum uel in totum desituros, uel magna ex parte minuendos. Si qua tamen in articulis supererit mala temperies, quae fungi eos proprio officio non permittat, ea per contraria tollenda, medicaminibusque quibusdam peculiaribus neruosa membra, quae uoluntarij motus sunt instrumenta, erunt roboranda. Et haec quidem sunt praesentium affectuum curatiuae intentiones.

- 10 Eorum uero quorum formidamus aduentum, praecipuum, ut diximus, destillatio, tolli non potest, nisi morbi a quibus fit, amoueantur. Mala igitur temperies cerebri frigida & humida per sua contraria est auferenda: quae cum auferri non possit causa permanente, materia uidelicet pituitosa, quae non solum sua qualitate cerebrum ut simile membrum est, laedit, sed & sua substantia quatenus instrumentale, primum igitur erit pituita a capite euacuanda, ubi tamen antea fuerit a toto corporeeducta. Euacuabitur a cerebro, tum per meatus a natura expurgationi excrementorum eius ordinatos, tum per ea quae illam alio uel retrahunt uel deriuant. Erunt ergo hi in curatione destillationis scopi, euacuatio primo totius corporis, secundo cerebri: & haec quidem duplex, per propria uidelicet expurgatoria, & per retractionem & deriuationem. Vniuersa uero haec ad proprie dictam spectant curationem. Sed prouidendum praeterea erit, ne denuo similis pituita in cerebro coaceruetur: quare & bonae concoctioni prouidendum, & cerebrum roborandum, ut & probe alimentum proprium in sui substantiam conuertat, & ascendentem ad eam materiam uel non recipiat, uel cito consumat. Quae ubi bene cauerimus, simul etiam articulorum dolores uel sustollemus, uel ut leniores contingant, efficiemus. Fieri enim uel nequaquam, uel difficillime potest, ut assueti articulorum affectibus eos penitus effugiant: cum aequae fieri non possit ut corpus, praecipue senile, absque redundantia humorum diutius adseruetur. Erunt igitur hi ubi acciderint, primo mitigandi, deinde curatione aliorum tumorum amouendi.

- 30 Superest calculus: qui quum aegritudo sit in numero, facilem quidem dictu curationem habet, eius uidelicet amotionem: factu uero non adeo facilem. Quare cauendum potius ne gignatur, quam sinendum ut iam genitus expellatur. Cauetur eius generatio, si operam dederimus primo, ne eius gignatur materia: secundo, ut si qua genita fuerit, ante excernatur, quam in calculum sit conuersa: in quem uerti non potest, nisi calor ipsam ueluti exaffans renibus praesto sit. Cauenda igitur quaeunque calorem ipsum possunt augere: & si quis adest calor, per frigefacientia remouendus est. Et haec de scopis intentionibus ue dicta sint.

Superest demum ut tertium quod spondimus exequamur, quibus uidelicet auxilijs scopi a nobis inuenti explendi sint, edocentes.

- 40 A primo igitur affectu instante orsi, hunc primum exequutioni mandandum scopum diximus esse, totius corporis euacuationem: hanc tali moderatione exequemur, ut uentriculo & iecori nullam noxam inferamus, sed quantum fieri potest eorum potius uim augeamus: quod subscripta facient catapotia:

Pulueris hierae Galeni modo parati, rhei barbarici, agarici, ana partem unam, myrobalani chebulae partem semis. Terantur, & in eupatorij (quam agrimonium uulgò uocant) succo, diem integram madeant, atque ubi exiccata modicè fuerint, cum uino Cretico componantur, & ex una quum opus fuerit huius commixtionis drachma, uel scrupulis quinque, catapotia formentur, quae ieiuno una ante coenam uel prandium hora tertio uel quarto quoque die deglutiantur. Quibus uero diebus catapotijs non utetur, potum ieiunus bibat, qui recipit: Eupatorij,

*Plena laudis
pharmacu.*

quod agrimonium dicitur, & Aiugæ (quam chamæpityn & luam) decoctam cum oxymelite. Sint autem decocti quatuor, oxymelitis unica uncia.

Catapotijs per interualla, ut dictum est, toties acceptis, ut congrua per ea uideatur facta totius corporis expurgatio, secunda iam intentio prosequenda, quam esse diximus materiæ pituitosæ in cruribus contentæ discussionem. Hanc per gradus quosdam moliemur, ut scilicet à facilioribus inchoantes, ad potentiora sensim progrediamur. Primo itaq; à posca ex multa aqua & pauco aceto composita incipiemus, nouas spongas ea madentes cruribus arctè colligantes, initio ab imis partibus facto. Paulatim uero aceti & portionem & uim augebimus, non maiore tamen copia, quàm ut ipsam poscam possit quispiam citra offensam bibere. Decoques deinde in eadem posca anethum, primo quidem uiride, deinde siccum: & post hoc rutam, primo quoq; & ipsam uiridem, post siccam: atq; demùm alumen. Quod si cum his non penitus profecerimus, ad lixiuiam quoq; ueniendum, à leuioribus & hic initium capientes: uaria enim eius uis, pro cinerum & modo & uiribus. Ex pluribus quippe cineribus potentioribusq;, quales ficulnei, & pluribus etiam iteratis excolationibus, potentius, ex cōtrarijs debilius redditur. Quod si fortissimum desiderauerimus, calcis quoq; portiuncula addi poterit. Portiuncula dico, quoniam si nota digna calx adderetur, urendi uim nancisceretur. Quibus auxilijs nisi malum cesserit, ad lutum ueniendum, cui uel natura uel arte alumen, sulphur & nitrum admixta sint. Post cuius adhæsionem crura aqua uel naturaliter uel per artem falsa abluantur.

Pituitosam materiam in cruribus discutientia.

Iecur roborantia.

Dum uero hæc explebitur intentio, non obfuerit tertiam aggredi, iecur uidelicet & per epota & per extrorsum admota roborantes. Inter ea quæ bibuntur excellit eupatorium, de quo superius quoq; mētio habita: asarum, agallochon (quod xyloalœn, seu, quod idem est, lignum aloë uocant) amygdala amara, cinamomum, pistacia, zingiber, & citri cortices conditi, iecur lupi siccum & in tenuissimum puluerem redactum, cum uino dulci propinatum. Inter ea quæ extrorsum sunt ad mouenda, laudo ut præcordia foueantur uino nobili, in quo absinthium, menta, schoenanthos, pari mensura bullierint, adiectis rosas ad reliquorum omnium pondus. Sequatur autem trinum quinum uel fotum, sequens inunctio: Cera, ammoniaci thymiamatos, hoc est, ammoniaci opi, nō eius fumi, ut quidam alioqui magni nominis medicus putat, ana partes 4. mannæ thuris, id est, tenuioris eius puluisculi, resinæ terminthinæ, ex terebintho uidelicet, non ex larice (ut hæcenus putatū est) collectæ, ana partes 3. Misce cum irino, atque ubi super linteolum extenderis, agallocho suffumigatum hypochondrijs admoueto.

Roborato iecore, crura quoq; ipsa erunt roboranda, atq; cum his etiam articuli, ut simul etiam aliud symptoma, standi uidelicet & ambulandi impotētia, qui est inter præsentēs tertius, tollatur: nam his quæ superius scripsimus peractis, acta ferè erunt quæcunq; hanc roborationem debent anteire. Incipiemus autem hic pariter à leuioribus, ut sic per quosdam gradus ad fortiora conscendamus. Ex leuioribus ad hanc rem conducentibus præcipua sunt quæcunq; cum modico calore & siccitate modicam etiam uim habent adstringendi: potentiora, quæ in his magis excellent. Leuiora: Stœchas, absinthium, althea, saluia, lens, melilotū uerum in Campania inuentum, non uulgare hoc. Mediocria: Anethum uiride, fœnograecum, artemisia, nux cypressi, elenium, melissophyllon, id est melissa, uel apiaria, chamæpityn, arction, id est personatia, uulgò sparpanatium. Fortiora: Origanum, calaminta, amaracus, sabina, urtica, laurus, ruta, & præcipue syluestris. Ex his fient balnea, fomenta, cataplasmata, & oleo coctis, addita resina, acopa. Inter quæ summè mihi placet id quod ex semine abietis in hunc modum conficitur: Olei antiqui lb. 1. uini Cretensis 3. 3. fructuum abietis 3. 2. resinæ abiegnæ, quæ oleum uulgò dicitur, terebinthinæ ana 3. s. ceræ 3. 1. ammoniaci 3. 3. piperis albi 3. 2. euphorbij 3. 1.

Bulliant

Bulliant fructus cum uino & oleo in duplici uase donec uinum consumptū sit: expressisq; & abiectis fructibus, quæ liquari possunt, liquata oleo addantur, & quæ conteri, contrita. At si per hæc ambulatio redintegrata non fuerit, erit & aliud certe efficacissimum experiendum, quod recipit: Nucis myristicæ quam moschatam uocant, ʒ. 2. thuris, terminthinæ ana ʒ. 3. chamæpityos, centaurij, florum hyperici, ana manip. 1. Madescant omnia horas uiginti quatuor in tanto uino Cretensi uel alio generosiore, quāto bene tegantur: assidueq; misceantur: deinde in uase uitreo, igni primo leniori, dehinc fortiori, consueto chymicis more admoueantur. Tres enim diuersi liquores manabunt, sicut colore, ita & uiribus differētes: ex quibus seorsum collectis artus illinentur, inchoando & hic ab eo qui primus exierit, ceu minus potente. Tertius quippe qui olei substantiam habebit, preciosissimus & ualentissimus adeo erit, ut uel exigua eius gutta primo admixta, eum longe præstantiorē reddat. Medius, medijs pariter uiribus constabit. Hos ego liquores in discutiendis pituitosæ materiæ reliquijs, artubusq; roborandis, supra omnem medicatā aquam, & lutum ex earum fontibus acceptum efficaciores iudico. Verum quia difficile est inueteratas opiniones & ab omnibus receptas ē mentibus hominum extrudere, si luto uel balneo naturalibus utendum est, inter luta Aquense, inter balnea Porretanum præelegerim. Conducibilius tamen putauerim, si sulphur, alumen, sal, nitrū, ferrum, & id genus alia, uaria proportione, pro medici cōiectura, quæ experimento quotidiano probaretur, cōmuni aquæ uel pinguis terræ luto misceantur. Vsum tamen luti quodcunq; sit, optarem alium ab eo qui consuetus est: uellem enim ut sex minimum horas particulis hæreret, ita ad solem porrectis, ut reliquum corpus in umbra esset, tandiu uidelicet donec planē aresceret, & tum demum aqua uel modo quo diximus parata, uel naturali ablueretur.

Et hæcenus de his affectibus dictum sit, qui ad præsens affligunt. Inter eos uero quos formidamus, destillationi quidem obuiandum primo diximus per totius corporis euacuationem. Hanc igitur procurandam putamus per medicamenta quæ non uehementer corpus exagitant, & præterea uim aliquam habeant roborandi, & ante id tempus (si statum & determinatum est) quo solet aduentare: sin incertū, quoties per aliqua indicia eum de proximo futurum timemus. Inter omnia autem purgatoria id maxime mihi uidetur idoneū, quod ex manna, rheo, & rosaceo syrupo constat, ut sint mannæ & rosacei syrupi uncia singulæ, rhei drachma. Eum autē syrup. accipi uelim, in quo conficiendo quinquies rosæ recētes fuerint permutatæ.

Toto corpore euacuato, secundum scopum, hoc est capitis particularem euacuationem, ieiuno per nares commodē faciemus, inspirata per cannulam utrinque patientem, uel per scriptorium calamum pēnam uē, huius pulueris exigua portione: Nucis moschatae ʒ. 1. piperis albi ʒ. 2. ellebori albi ʒ. 1. ambrae grana 4. moschi grana 2. Quæ insufflatio si fortē molesta fuerit, poterit idem puluis cum succo sampsiaci misceri, & per pennam succo madidam intrō adigi.

Retractio uero, quam etiam ad hunc scopum diximus pertinere, per cucurbitulas non incommode fiet, inter scapulas admotas, præcisa uel non præcisa cute, iuxta sanguinis maiorem minorem uē abundantiam: quæ tanta esse posset, ut etiam per hirudines uenis ani applicitas, euacuationem simul & retractionem congrue posse fieri demonstraret: quæ certe euacuatio, & calculo & podagræ cauendæ esset ualde accommoda. Retrahunt quidem hæc, sed non assidua est eorum operatio: quare aliquo ingenio ut perpetua sit hæc procurandum, sicuti continua & perseverans est destillationis suspicio. Id fiet si aliquo loco ulcus excitetur, per quod sanies manans materiam à capite continuò detrahat. Locus idoneus esset inter cubitū & humeros, nisi chiragræ adesset suspicio: quare eligendus uidetur locus qui spinam humerosq; interiacet. Nec ab re fuerit, singulum ex utraque parte, dextra uidelicet &

sinistra, ulcus excitare. Et his quidem materia quæ destillare poterat, à capite aliquo pacto auferetur. Sed præter hæc (ut diximus) danda etiam opera erit ne noua iterum aggregetur: quod præter congruam uictus rationem (quæ ut cuius facile innotescit, ita difficillime seruatur) fiet capitis corroboratione: ad quam summè faciet si caput abrasum, lixiuio ex alto supra futuræ præsertim loca cadente crebrò perfundatur. Sit autem lixiuio ex pluuiali aqua, in qua multoties candens ferrum extinctum sit, præparatum: quæ aqua per sacculum excoletur pyramidalis forma confutum, præter modicos uitium cineres, asaro, saluia, chamæmelo & ladano semple-
 num. Postquam perfusionem uertex ex oleo inungatur, ex nuce moschata, mace-
 re, & lauri baccis confecto, omnibus prius in aqua rosacea moschata bene macera-
 tis. Demumq; tegatur panno serico, grano tinctorio bis tincto, & gallia bene mos-
 schata suffumigato. Et his quidem, accedente (ut dixi) congruo uictu, cauebitur
 destillatio, atq; ut sequens est, articulares dolores, qui magna ex parte ex ea contin-
 gunt, non adeò affligent: non usquequaq; tamen prohibebuntur, si quidem non
 tantum ex destillatione à capite cōtingunt, sed & ab humorum superfluitatibus in
 toto corpore redundantibus. Quærendum ergo & aliud præsidium, per quod &
 reliquæ, si quæ supererunt, penitus absumantur, & de reliquo affectus & præsen-
 tes & formidati extrudantur. Inter præcipua uero auxilia lignum quod nō mul-
 tos ante annos Hispani ex India (ut aiunt) apportarunt, plurimorum iudicio excel-
 lentissimum reputatur. Et propterea quæsitum à nobis est, an eius decocti potum
 putemus huic Reuerendiss. domino cōuenire. Cui quæsito ingenue respondens
 20
 tes, dicimus, nos in nullo, qui morbo uerè articulari laboraret, eo unquam usos: sed
 in doloribus tantum qui membranam potius eam tegentes, quæ ossa complectitur
 aut musculos, quàm articulos ipsos affligunt. Necnon in ulceribus quæ quandoq;
 hosce dolores comitantur: eiusq; usum inuenisse præcipuum. Scio tamen aliquos
 eo in ueris podagricis chiragricisq; dolorib. usos, qui uel peius posthac, uel non me-
 lius se habuerunt. Quare si sua Celsitudo mihi crediderit, tantam tamq; diurnam
 inedia (ut alia mittam tædia) quantam hi sustinere coguntur, qui leges hac in re
 Ibericas sequuntur, effugiet. Sed si hoc auxilium omnino uoluerit experiri, erit con-
 tenta quotidie mane bibere uncias octo aquæ, in qua binæ uncia ramentorum uli
 30
 mi ligni tandiu bullierint, donec tantundem aquæ consumptum sit: ut scilicet fue-
 rint ab initio ℥. 16. quibus etiam ℥. una mellis rosacei, quo potus ipse & minus abo-
 minabilis sit, & nec minus utilis, addi potest. Ego tamen huic ligno in his casibus
 ea medicamēta prætulim, quæ ab hac ipsa ui podagrica ab antiquis sunt dicta: in-
 ter quæ D. S. Reuerendissimæ maxime accommodatum putauerim ad Proclum
 relatum, quod Phu unam, agarici duas, meu tres, seminis petroselini Macedonici,
 quod Alexandrinū corrupte, ni fallor, ab olusatia uocant, quatuor, hyperici quin-
 que, gentianæ sex, aristolochiæ septem, centaurij octo, chamædrios nouem partes
 recipit, & mellis quantum sat sit ad eclegma cōcinnandum. Huius quoque die iei-
 nus accipiet drachmam, initio ab autumnali æquinoctio factio: nec desistendum, do-
 40
 nec quinquagesies acceptum sit. Uictus autem ratio non adeò tenuis erit neces-
 saria, sicuti his qui ligno Indico utuntur: nec plena tamen, ut sanorū, sed media quo-
 dammodo inter utranq;. Vesci enim parcè poterit carnibus bonarū auium, ouis sor-
 bilibus, petrinis piscibus, lactucis elixis: atque in secunda mensa pistacijs & auella-
 nis, uel ut sunt, uel saccharo opertis. Vinumq; bibere tenue, limpidum, modicè di-
 lutum: exercitijsq; gratia quotidie ambulare, uel uehi, nō in cubili marcescere. His
 diligenter custoditis, cauebitur etiam calculus. Ad cuius tamen ampliorē cautelam
 non ab re fuerit, renes per cerotum rosaceum, adiecto etiam si opus uidebitur, sola-
 ni succo, refrigerare. Hæc sunt quæ pro salute Reuerendiss. huius Domini, nos-
 stri huius infelicis seculi splendore & gloria, mihi enixissime laboranti occurrerunt:
 quibus

quibus Deum Opt. Max. ita uelim aspirare, ut perpetuam inde consequatur san-
tatem, labantemq; iam iam CHRISTI ecclesiam sustinere.

Ex Ferraria, IIII. Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. IIII. de ligni Indici decocto, pro Reueren-
dis. Cardinali Campegio.

Lignum Indicum sicco pede transueram, quod putabam eius potum
Reuerendis. D. iam seni, & uarijs magnisq; negocijs impedito, non
multo usui futurum, precipue quia tenuiorem uictum exposcere uide-
batur, quam sua Reuerendis. D. uel ferre posset, uel uellet. Verum
quum intelligam & uires ei maiores quam putabam adesse, & maxi-
mam in eo fiduciam, dicam breuiter quid de his sentiam quae per excellentissimu-
quendam medicum scripta de eo ligno sunt.

In primis, ego quoque Sanctum illud uocatum magis quam primū efficax esse
puto, & propterea consueui prius per dies circiter decē, primo illo ceu faciliore uti,
ut natura alluefacta, secundum, quod potentius est, melius ferat. Soleo autem
octo aquae partibus unam ligni addere, contentus quod tantum bulliat, ut media
pars aquae sit consumpta.

20 In secunda quoq; illa aqua, quae potus loco in prandio & coena bibitur, non om-
nino cum eo sentio. Magis enim mihi placet ut ex nouo & crudo ligno conficiatur,
quam ex eo qui primae decoctioni seruiuit: ita tamen ut quarta solum pars in co-
ctione decrescat, tres supersint. Nec mihi displicet, si ad reddendum potum ma-
gis placidum, portio aliqua mellis rosacei ad gustum domini adijciatur.

Vellem etiam ut decocti quod mane syrups loco bibitur, maior esset modus, hoc
est, sex minimum unciarum.

Laudo praeterea & modum & usum spumae supra dolentia loca. Efficacius tamen
esse puto oleum ex eodem ligno (modo quem chymistae per descensorium uocant)
destillatum, inunctis uidelicet ex eo locis dolentibus & tumidis.

30 Soleo etiam ex ramentis ligni crudi, in nobilissq; aliquo uino decoctis, addito anti-
quo oleo, linimentum parare, quod dolentibus locis utiliter illinitur. Ante uero
quam tempus commodum usui ligni ueniat, quod ego post aequinoctium nouilun-
niumq; proximum, maxime congruum puto, purgatio totius corporis facienda. Qui-
bus uero medicamentis, arbitrio praesentium medicorum permitto, qui uisis his quae
ab alijs excellentioribus medicis, & a me scripta sunt, ea eligent quae magis iudicaue-
rint idonea. Nam ut uerum ingenue fatear, multiplices illae siue syruporum siue pi-
lularum commixtiones a me non probantur.

40 Rationem uictus pariter arbitrio eorundem praesentium medicorum permitten-
dum puto, ita tamen ut eorum sententiam probem, qui tenuius primo reficiunt, de-
hinc paulatim augent, donec ad uictum sanorum uentum sit. Vnum tamen addide-
rim, quod quo parcius erit uictus, modo eum uires ferant, erit utilior. Quare lauda-
rem ut prima saltem septimana solo pane, & uel amygdalis, (neq; enim has renuo)
uel pistacijs, uel pini nucleis etiam saccharo opertis, uel passulis esset contentus. Quem
uictum si bene & suo & medicorum iudicio toleraret, laudarem ut ad tertiam usq;
septimanam seruaret: qua completa, iam auiculas gustare posset: quem lautio-
rem uictum citius inchoabit, si uires tenuem illum non posse commode ferre uideatur.
Quam tamen uictus permutationem uelim non repente fieri, sed per gradus quos-
dam, ita ut primo uel parui ualde pulli uel auiculae, & exigua quantitate exhiberen-
tur, sicq; fieret ad phasianos usque paulatim accessus.

An uero durante hoc potu, uenter, si sponte non ierit, sit aliquo medicamento iu-

*Lignum sanctum optimum
in Guayara.*

uandus, dicam quid consueuerim, & quid agendum putem. Si penitus uenter retinetur, uel singulo uel tertio quoque die decoctum eiusdem ligni per clysterem infundo, adiecto melle rosaceo, & aliquo oleo quod uideatur congruere. Sed & praeterea singula quoque septimana semel potioni quam in aurora bibunt, uel mannā uel syrupum rosaceū solum uel casiam adijcio, uel polypodium, uel senam, quibus fiat qualiscunque euacuatio humorum: non tanta tamen ut sudorem possit auferre, sed potius euacuatis crassioribus quibusdam humoribus, tenuiores partes melius per sudorem, urinam, ac sensu non perceptam difflationem, ualeant euacuari.

In potu quoque uesperis sumendo (quem minorem esse uolo quam matutinum) non tantum ad sequenturam coenam respiciendum puto, quantum ad prandium quod praecessit. Sed hoc potissimum in utroque considerandum, ut bona cibi concoctio facta iam sit, & ut quantum fieri potest uacuo uentriculo potio accipiatur. Quare si in aurora non uideatur completa coenae concoctio, tandiu differatur potus, quamdiu perfecta concoctio uideatur. Quod & in uespertino potu seruandum duco, ut scilicet non antea sumatur quam prandium sit plenè concoctum. Mora uero inter potum & cibum tanta mihi sufficere uidetur, ut fastidium desierit, quod ex potu forte fuerit excitatum. Satis autem mihi uidebitur si dimidia pars uesperis detur eius quod mane bibitum est, quatuor uidelicet unciarum. Quo uero tempore tenuiore illo uictu utetur, raro ex lecto, nunquam è cubiculo exeat. Sitque cubiculum lucidum, bene à uento tutum. Ast ubi coeperit locupletius refici, completo & absterfo sudore, è thalamo sereno aëre & tranquillo exire poterit, & per domū uehi: & post quartam septimanā ad amoena loca solatij gratia extra domum uel lectica uel curru deferri.

Hæc circa ligni usum mihi notatu digna uisa sunt: quæ tamen non ideo scripsi, quod sententiam priorem mutauerim, sed ut morem gererem Domino Reuerendissimo, quem intelligo magnam incolumitatis suæ spem in hoc ligno collocasse: quæ species non parum uidetur ad salutem conferre. Deus autem Opt. Max. tantum huic praesidio & reliquis aspiret, ut optata inde sequatur sanitas, uniuersæ Christianæ Reipub. profutura.

Ex Ferraria, IIII. Nonas Augusti, M. D. XXXIII.

EPIST. V. Ioannes Manardus Iacobo Pharusio medico insigni, de Melancholia phlegmatica, sero, & aquis medicatis, demum de curatione hemicranæ antiquæ.

Ihī ex tuis humanissimis literis illud Poëtæ contigit, ut dum cupio sedare sitim, sitis altera creuerit. Tenebar quidem maximo tuarum literarum desiderio: uerum dum eas lego, maius mihi desiderium excitarunt, cognoscendi scilicet quænam illa sint, in quibus adhuc dubitas, circa autem tot ingenijs agitatum de sectione uenæ in pleuritide quæstionem: tam impatiensque moræ sum, ut aduentum ad nos tuum ut maxime desideratum, ita maxime suspectum non possim expectare. Quare si me amas, & si te à me amari putas, uel moras rumpe, uel desiderium hoc meum per literas exple. Non enim est ut apologiam Turini expectes, quam iam triennium parturiens nunquam peperit. Quare uerendum ne mola sit, non uerus foetus, quod tandiu utero clausum tulit: cum nec desint qui obstetricentur, & qui ad pariendum irritent. Quicquid tamen tandem in lucem ædiderit, boni æquique consulam, & Curtio alijs ue uel lactandum uel exponendum permittam. Quanquam nisi melius hac in re suas partes tutatus fuerit, quam in prandio & coena fecerit, non erit ut uel Curtius uel alius quicumque in

confutando

confutando uel reluendo multum labore. Sed quicquid in hac scena egerint, ego spectator esse uolo, non poëta uel actor. Si quid uero mihi deinceps scribendum erit, amicè & cum amicis fiet: inter quos cum nō postremus sis, imò (si uera dicenda sunt) inter primos à me te haberi cogunt & eruditio non uulgaris, & munificentia qua singulo quòque anno in me uteris, hominem minime officiosum, & qui gratias nedum referam, sed nec agam, iamiam tuis literis respondebo, ab antiquioribus intium faciens. In his aduersus meam de atra bile sententiam multa affers & subtilia quidem argumēta, fieri eam ex pituita sicuti & ex bile & sanguine superassata contendens. Primo quidem ex mutatione crassæ pituitæ ad nigri sabuli ariditatē, priusquam in renibus uel uesica calculus generetur: quæ fieri non præuijs alijs minoribus mutationibus quum nō possit, necessarium tibi uideri, ut prius in atram bilem quam in fabulosum illum & nigerrimum cinerem crassa & pituitosa materia conuertatur. Quod argumentum haud difficulter dilui posse uidetur, si aduerterimus nigra illa admodum sedimēta rarò in urinis eorum subsidere, qui calculo sunt obnoxij. Maiori enim ex parte album esse id quod subsidet: quandoque uero plus minus uē ab albedine recedere, iuxta sanguinis admixti maiorem minorem uē portionem: eiusdemq; colorem modo ad flauum, modo ad rufum, modo ad nigrū tendentem, accedente etiam renum & colore & calore excoquente & ad fuscum conuertente. Non esse enim eundem cuilibet sanguini colorem, & ratio dicat, & experientia in sanguine ex uenæ sectione collectio manifestat. Nec minus etiam notum est quidpiam sanguinis à renibus unà cum serosa substantia trahi. Nigrum ergo illud quod urinæ quandoque subsidet, non ab alterata pituita deciditur, sed ab alia re urinæ commixta.

Ex dominatu præterea atræ bilis in senili ætate, idem conaris ostēdere, quem tantum esse dicis, ut attonitus morbus qui alioqui à pituita magis fieri cōsueuit, ab atra solum bile in senibus fiat. Quod cōtingere non alia ex causa uidetur, quam ex ipsa pituita in atram bilem conuersa. Attonitum uero morbum in senibus à sola atra bile fieri, ex aphorismo sexti libri 57. probas: in quo dicente Hippocrate, apoplexias maxime fieri à quadragesimo anno ad sexagesimū, Galenus aphor. enarrans, apoplexiam ex atra bile factam intellexit. Aphorismi tamen literā esse corruptam suspicaris, & pro aduerbio maxime, legendum, maximæ: ut sit sensus, maximas apoplexias ea ætate fieri, quia quæ ab atra fiunt bile maiores sint illis, quæ fiunt à pituita. Me, ut ab aphorismo incipiam, præter græcorum exemplariū fidem, in quibus legitur *μολιστε* græcum aduerbium, cui latine respondet maxime uel præcipue, quod nomen non legā, mouet & ratio, quæ apoplexiæ uim non ex materiæ facientis genere, sed ex respirationis impedimento cognoscendam dicat, quæ dum penitus aufertur, maximā facit apoplexiam. Legendum ergo maxime, uel præcipue: atq; hic aphorismus præcedenti ita est coniungendus, ut intelligamus ex morbis enumeratis, qui cum periculo melancholicos sequantur, apoplexiam præcipue accidere his, qui ætatem agunt à quadragesimo anno ad sexagesimū. Reddidit autem Leoniceus hunc aphorismum obscuriorem, pro apoplexia in præcedenti aphorif. scribens stuporem. Nec Hippocrates igitur nec Galenus apoplexiam asserūt uel in illa uel in alia ætate, ab atra potius bile quam à pituita fieri: sed inter quatuor illos morbos, in quos cum periculo cadunt qui melancholicis morbis afficiuntur, apoplexiam maxime in ætate senili contingere, quādo & ea ætas maxime apoplexiæ est obnoxia, & atra abundat bile, non ex pituita, sed ex ipsa senili ætate frigida & sicca, atque autumno simili genita.

Addis præterea argumentum ex febre quartana sumptum, quæ proculdubio ab atra bile fit, & tamen sæpe sequitur febrem ex miscella bilis rufæ & pituitæ genitam: quod aliter non uidetur posse contingere, nisi quia resoluta tenuiore parte,

crassa permaneat. Quare cum in ea mixtione bilis tenuior & pituita crassior sit, sola pituita superat, quæ in atram bilem uersa quartanam facit. Mihi autem in hac dubitatione dicendum uidetur, quartanâ, quæ tales nothas spurias uel tertianas sequitur, pariter quoque esse spuriam. Fieri enim ab atra bile uera, per assationem rufæ genita, atque pituita, assatione quidem & ipsa reddita crassiore uerum non adeo ut pituitæ naturam in totum amiserit, repugnante uidelicet ingenita eius humiditate, ne melancholiæ siccitatem acquirat. Totius itaque miscellæ, siue in unicam formam redactæ, siue sua cuique adseruata forma, tenuioribus consumptis partibus, crassiores post assationem supersunt, uincuntibus tamen (sicuti & ante assationem) biliosis partibus, & propterea quartanum circuitum facientibus, sicuti antea tertianum faciebant, rufa uidelicet bile in atram transmutata. Si enim, ut scribis, sola superstita pituita, bilis in totum euanesceret, non quartanus circuitus, sed quotidianus nasceretur, qualem uidemus ex falsa fieri pituita. Atque de prima tua dubitatione hæc dicta sint.

Dubitas secundo circa feri temperaturam, quoniam in ea non solum alij auctores & inter se & à Galeno discordare uidentur, sed & ipse quoque Galenus secum pugnare, in libro de simplicibus medicamentis quarto, frigidum, & in libro decimo calidum faciens, sicuti & libro tertio Alimentorum.

In hac controuersia cum alijs Galeni dicta diligenter considerarem, atque cum re ipsa quotidiano usu cognita conferrem, serum frigidæ & humidæ temperaturæ esse & credidi, & scriptis madaui. Cum enim ex tribus diuersis partibus lac componatur, atque ex his butyrum quidem temperatum, caseosa pars à temperamento parum ad frigoris latus deurgit, si serum calidum esset, uniuersa lactis substantia calida potius quam frigida redderetur: cuius contrarium & tota sentit medicina schola, & communis idiotarum opinio, ab ipso usu edocta. Hoc exigua dulcedo ostendit, quam adeo habet imbecillem, ut acidum potius quam amarum ex mora fiat, contra quam mel, quod dulcissimum quum sit, per se temporis diuturnitate amarescit potius quam acescit. Rursus si serum calidum esset, quo serosius lac esset, eo esset calidius: quum tamen asininum, quod maxime serosum est, multum sit frigidum: alioqui præ cæteris in hæctica febre non eligeretur. Frigidum itaque simpliciter serum esse puto, sicuti & lac, atque alia non parum multa, quæ ex uarijs constant partibus, quæ iuxta qualitatem cæteris præualem frigida dicuntur, non quod caliditatis penitus sint expertia, sed quod eam præ frigiditate habeant perexiguam. A qua tamen tamen si pauxilla admodum in sero sit, & latitans quædam acedo, & attenuandi, detergendi, ac uentrem subducendi uis oritur. Quas uires quoniam lactis tota substantia à serosis potissimum partibus nanciscitur, minime mirandum est, si illis deperditis, simul & uires illæ à lacte in totum submoventur. Quare lac cui serum ademptum est, uentrem potius abstinet, quam subducit: & in quantum uis calido uentriculo ad nidorem non amplius conuertitur, resolutis scilicet non solum serosis partibus, in quibus calor aliquis supra temperamentum inueniebatur, sed & pinguibus, quæ temperatam, ut diximus, habent caliditatem, non autem tantam ut (quemadmodum tu putare uideris) butyrum reddant absolute calidum. Facilis quippe inflammatio ita in hoc sicuti in oleo, modum substantiæ potius quam caloris copiam demonstrat. Ex tepido etiam modicoque eius calore fit, ut in mollibus corporibus inflammationes concoquat, & quandoque discutiat. Quod serum licet partes aliquas, ut inquit Dioscorides, habeat calidiores, facere idcirco nequit, quia hæc ab aqueis ceu amplioribus obtunduntur, ob hocque fit ut absque acredine purget. Quare uero in medicatis aquis idem non contingat, in quibus cum aqua cunctas alias quæ in eis miscentur, uel res, uel potestates tam longe superet, ut nihil aliud quam pura aqua inspicientibus uideatur: potestate tamen quadam

Lactis tres partes.

Serum frigidum.

quodam in omnibus
net, eadem illi me pe
callicæ res, quarum u
tenes sunt, ut aquam
rei secum conuertit
conuertant, & qu
ra, & loco ferè ab
de tantam aquæ frige
spissatur Aristotele
condi nostra corpora
aquis caruientes, qu
quum eas ualde cal
tur, donec ad aliarum
contrario aquas mag
da seruare, donec à
alienarum aquarum
tus auferri: Ex quo
dentes, particularim
ad esse semper pur
o in libro de Antidoto
to magis aquæ aqu
tuncunque potent
fac: Nolum illud
nisi, monens mil
um: non ita tamen
num uisque quæ ing
tuncunque calidæ
uero aliquæ sint quæ
calidæ in Veronensi
non multam habent
fecerim, permittere
per qualemunque ex
quam calidam mihi
tur, sunt, demonstrat
uerius. Ferrum enim
u scribis, sulphur eius
mostrat. Nosti enim
derare, sed iuxta id
uissimum est, agit, ip
quod sulphuris & a
loquu fuerimus, con
non plumbum, stant
tanta ferrum frigid
adens extinctum su
tæ dependentem,
aque adstringendi u
quæ a pura materia
hæc quidem de aquis
uadit: circa lac & ser
tiam: quum Galen

quadam in omnibus siccitas, & in pluribus etiã calfactio simul cum ea quam ui obti-
 net, euidentissime perferuntur: non alia, ni fallor, ratione contingit, quã quod me-
 tallica res, quarum uires in eis relinquuntur, in exiccando calefaciendoq; adeo po-
 tentes sunt, ut aquam alioqui substantia sua liquidam, & ad recipiendam cuiusque
 rei secum conuersantis potestatem idoneam, in propriam quodammodo naturam
 conuertant, & quas nactæ sunt uires in eam transfundant, accedente & longa mo-
 ra, & loco ferè ab omni spiratu semoto. Negari tamen non potest, quandoq; aliun-
 de tantam aquæ frigidæ copiam ad horum fontes effluere posse. Quod de Magne-
 sijs testatur Aristoteles, ut calorem quem actu habebant, deperdant, & uim calefa-
 10 ciendi nostra corpora in totum amittant. Vidi ego in medio Danubij alueo calidas
 aquas scaturientes, quæ ipsius fluminis aquis commixtæ, ad aliquod quidem usque
 spatium eas ualde calidas reddunt: in maiore uero distantia paulatim calor remitti-
 tur, donec ad aliarum Danubij aquarum saporem & frigus reuertantur. Scimus
 econtrario aquas magnorum fluminum mare ingredientiæ suum dulcorem tan-
 diu seruare, donec à maritima salugine superentur. Quis igitur ambigere possit, ex
 alienarum aquarum miscella, medicatarum aquarum uim & remitti posse & peni-
 tus auferri? Ex quo fit, ut maximo errore teneantur medici, qui commentarijs cre-
 dentes, particulatim de his medicatis aquis à nonnullis conscriptis, omnem uim eis
 adesse semper putant, quam scriptam in illis inueniunt. Si enim uernæ pluuiæ, ut
 20 in libro de Antidotis Galenus testatur, ab herbis in Italia natis uires auferunt, quan-
 to magis aquæ aquis cõmixtæ idem præstabunt? Quis etiam negauerit, uino quan-
 tumcunque potenti tantum aquæ misceri posse, ut uinositas omnis penitus euane-
 scat? Notum illud Græcorum Symposiorum adagium, ἢ ὡγύτε πίνετε ἢ τρία ἢ μὴ
 ἑξήρα. monens misceri ita aquam uino, ut tres aquæ partes duabus uini, uel duæ
 uni: non ita tamen ut tres aquæ, unicæ uini misceantur: ex tanta quippe aqua ui-
 num usquequaq; iugulari. Non igitur ambigendum, medicatas hæc aquas, quan-
 tumcunque calidæ sint, posse ex dulcis aquæ mixtione, & actu & ui refrigerari. An
 uero aliqua sint quæ sponte & ex sui natura frigidæ sint (ut de uilla in Lucensi, &
 calidariæ in Veronensi agro nuncupatæ) affirmare uel negare non ausim, de illis
 30 non multam habens experientiam, ut qui non magnopere uel his uel alijs uti con-
 sueuerim, permittere magis earum usum solitus, quàm imperare. Quãtum autem
 per qualemcunque experientiam cognoscere ualui, Lucenses illæ frigidam potius
 quàm calidam mihi temperaturam ostenderunt: quam & ratio, si ferrea, ut dicun-
 tur, sunt, demonstrat, & gustus non magnopere à communis & potabilis aquæ di-
 uersus. Ferrũ enim frigidæ esse temperaturæ sicuti & sicca non dubito. Nec, quod
 tu scribis, sulphur eius, etiam secundum chymicos in eo superans, contrarium de-
 monstrat. Nosti enim medicum non naturam ipsam medicaminum in se consi-
 derare, sed iuxta id quod in corpus humanum, atque id præcipue quod tempera-
 tissimum est, agunt, ipsa uel calida, uel frigida, uel humida, uel sicca, decernere. Alio-
 40 qui si sulphuris & argenti uiui naturam, ex quibus singula metalla constare aiunt,
 sequuti fuerimus, omnia proculdubio erunt calida statuenda, quum tamen sty-
 bion, plumbum, stannum, argentum, frigida ab omnibus reputentur. Licet autem
 natura ferrum frigidum sit, non propterea tamen existimauerim, aquam in qua
 ardens extinctum fuerit, in omni homine qui febrem patitur ex humorum putre-
 dine dependentem, congruere: quoniam cum frigore nota dignam siccitatem,
 atque adstringendi uim coniunctam habet. Febris uero qua febris est, humida:
 qua à putrida materia fiens, aperientia potius desiderat, quàm adstringentia. Et
 hæc quidem de aquis Sacris uocatis dicta sint. Nunc ad ea reuertamur quæ
 tu adhuc circa lac & serum dubitas. Circa lac quidem, an asininum sit omni alio te-
 nuus: quoniam Galenus secum etiam in hoc pugnare uidetur sexto Salubrium,

Lucenses aquæ.

inter omnia lactis genera tenuissimum dicens. Escarum uero tertio, camelinum & equinum ei in tenuitate præferens, Aristotelem 3. de animalium historia sequutus. Verum quantum ad Galenum attinet, si eius in utroque loco uerba considerentur, nullo modo inuicem pugnare uidebuntur. Sexto enim de tuenda ualitudine lib. asininum λεπτομυρδσαβον, id est, maxime tenuium partium, affirmat: in tertio uero de Escis, camelinum asinino non in tenuitate, sed in humiditate præfert: ὑγρότερον enim dicit. Quare nisi fateri uoluerimus Aristotelem aliud sensisse quam Galenū, dicere oportebit, quod per tenuissimum non intellexerit tenuissimarum partium, sed maxime humidarum.

Circa serum præterea dubitas, quare caprinum cæteris à Ioanne Mesue præferatur: hoc enim non alia ratione factum putas, nisi quia ut calidioris animalis est, ita sit etiam calidius. Quare quum medici ipsum præ cæteris eligant, uidentur in sero calorem potius quam frigus desiderare. In qua dubitatione, ut dem tibi quod petis, idcirco uidelicet eligi caprinum, quia sit calidius: non tamen id sequitur quod contendis, esse scilicet uel caprinū uel aliud serum absolute calidum dicendum: sed ex hoc solummodo sequitur, quod in calore reliqua superet caprinum. Sicuti enim cerebrum aliquod dicimus aliorum cerebrorum comparatione calidum esse, quum tamen omnia cerebra absolute sint frigida: ita licet omne serum sit frigidum, caprinum tamen inter reliqua dicimus esse calidius.

Petis præterea per easdem literas, ut meum ex euphorbio medicamen (de quo in annotationibus in Ioannis Mesue simplicia medicamenta mentionē feci) clarius aperiam. Rem autem sic habeto: Euphorbio, mastiches & tragacanthæ æquas partes ita misceto, ut tantum unius euphorbij sit quantū illorum: in medio crudi panis occludito, panem more quo alij coquuntur bene in furno coquito, coctum ubi refrigerit perfringito: quicquid intus inueneris, à pane bene separatū in catapotia conformato, & ad drachmæ pondus, etiam mulierculæ tutò dato, robustiori modum duplicato. Ad leporinas demū carnes reuersus, eas ideo calidas esse probas, quod ab Auicenna in comitali morbo qui à pituita plerumque fit, cōmendantur. A qua dubitatione possum me facile extricare, si dixerō, leporem in eum locum inuocatum irruisse: habebōque mei dicti Bellunensem testem, qui leporem ab illo loco in suis in Auicēnam castigationibus abegit. Verum quia Galenus suo puero hoc morbo laboranti, leporinas quandoque carnes concedit, ideo alia mihi uia inuenienda est, per quam fugiam, si non propterea admitti leporem dixerō quia caleat, sed siccitatis potius ratione, quam modicā tamen in cibus epilepticorum desiderat ipsemet Auic. licet etiam in uulgatis codicibus, pro siccitate legatur humiditas.

Addis præterea, quod maioris ponderis esse putas, Galenum 3. lib. de causis symptomatum dicentem, Si pituitosus sanguis sit, pituitosam etiam carnem reddit: quod etiam 11. lib. de simplic. medic. cap. 2. uiperarum exemplo declarat: quasi ex his dictis unum colligens, quod ego in mea epistola negauerā, talem scilicet temperaturam habere carnem, qualem habet sanguis. Ego, mi Iacobe, nec negauī, nec negare possum, ex male affecto sanguine carnē quoque male affectā gigni: præsertim ubi imbecillis sit carnis uis, quæ nutrimentū in sui naturam debet cōuertere: sed negauī & adhuc nego, talem esse necessariò carnis naturalem temperaturā, qualis eam nutrituri sanguinis: nec necessariò qualis est animalis sanguis, aliorū animalium sanguini cōparatus, talem esse carnem, carni aliorū animalium cōparatam: præsertim si eo modo de his rebus loquamur, quo medici, non quo philosophi loquuntur, non in se ipsa uidelicet re considerata, sed hominis præcipue bene temperati cōparatione: alioqui sequeretur, eorum animalium sanguinem esse boni succi & facilis concoctionis, quorū caro ab homine temperato facile concoquitur, & in bonum succū conuertitur: quum tamen contrariū & medici doceant & experimēta confirmant.

Quis

Quis enim ignorat gallinarum & vitulorum carnes multo usui esse hominibus: sanguinem uero ita despici ut penitus abijciatur?

Habes igitur seram quidem, sed festinatam tamen, ad tuas epistolas responsionem: quam ita uelim à te recipi, ut à sene negotioso, adeoque imbecilli, ut quandoque ei libros querere & aperire graue sit, ne dicam legere & scribere. Aliud tamen adhuc addam quod pluries me facturum sum pollicitus, aliqua uidelicet praesidia, quibus pudicissima non minus quam nobilissima matrona Lucretia Pratoneria, à dolore capitis antiquo sanari possit.

Cum dolor hic (siue hemicranea, siue cephalaea dicatur) ab atra praecipue fiat bile: Hemicranea
medela.
 10 le: danda opera ut humor ille pessimus, qui nunc adest, à toto primum, dehinc à capite euacuetur, ac in reliquum alius similis non gignatur. A toto corpore amouebitur per medicamina, cerebro quidem exhibita, sed leuiter purgata: inter quae praecipuum erit serum, in quo sena, polypodium, & epithymum, cum exigua gariophyllorum portione, per integram noctem maduerint. Esto autem seri libra, senae semuncia, epithymi drachma, polypodij drachmae binae, & gariophyllorum obolus: cuius potio-
 20 nis usus sit tertio quoque die. Per hunc enim non solum atra bilis, à qua, ut dixi, praecipue dolor fit, purgatur, sed & bilis ac pituita, quae secum quandoque coniunguntur. Quibus uero diebus non bibetur, serum dabitur cum unica uncia syrapi Saporis uocati, & eodem gariophyllorum puluere. Vbi per aliquot dies his potibus usa fuerit, ad retrahendam simul & uacuandam hanc bilem atram (quae proculdubio sanguini miscetur) multum conducet, si hirudinibus circa sedem admo-
 30 tis, sanguinis selibra per ani uenas extrahatur. Dehinc quibusdam interpositis diebus, quibus quieti uacet, deriuationis gratia duae etiam hirudines post aures admo-
 ueantur, quae binas sanguinis uncias inde exugant. Sed per nares quoque deriuatio facienda, instillato anagallidis succo. His peractis, laudauerim ut singulo quoque mane hypochondrio dextro cucurbitula per horam haereat, atque ubi amota fuerit, locus ubi haesit, rosaceo & absinthite oleo pariter commixtis inungatur: capitis uero dolens pars, unguento quod discutiendi uim habeat & roborandi: quale erit id quod sic parabitur: Rosarum siccarum, calamenti montani, ana ʒ. ʒ. maceros, nucis myristicae, ana ʒ. i. aspergantur uino odorato, & per integram diem te-
 40 gantur olei rosati & chamamelini aquis partibus: dehinc per balneum Mariae uocatum, cum duplici uidelicet uase trium colorum liquorem consueto à chymicis more eliciant: magnarum quidem uirium omnes, sed qui postremo exierit, longe alijs praestabit. Ordine igitur quodam his utendum, ut scilicet à primo inchoantes, eo tri-
 duo utamur: deinde tribus alijs diebus secundo: quibus si dolor amotus non fuerit, portiuncula tertij utrisque prioribus misceatur. Modus usus erit, ut

linamentum illis madidum triplicatum supra dolentem locum, strictim colligetur.

Adieci haec, non ut te

monerem, alioqui ingenio, studio, &

exercitatione ad diffici-

liores mor-

bos

curandos idoneum, sed ut praeclearae huic Dominae

eiusque affinis morem gererem.

Vale, & me, ut facis,

ama.

Ex Ferraria, XI. Iunij, M. D. XXXIII.